

राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 के आधार पर निर्मित

पाठ्यक्रम

आचार्य बौद्धदर्शनम् तृतीय सत्रार्द्ध

केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय

[संसद के अधिनियम द्वारा स्थापित]

जनकपुरी नई दिल्ली

बौद्धदर्शनम्

पत्र संख्या - DSCC - 24

पाठ्यक्रम विवरणम् -

भाग - 1	क्रेडिट - 1	यूनिट - 1	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

1. बौद्धन्यायपरम्परायाः उद्भवः विकासश्च, आचार्यदिङ्नागः, वसुबन्धुः, धर्मकीर्तिश्च, धर्मकीर्तेः गुरुपरम्परा, व्यक्तित्वं कृतित्वञ्च। प्रमाणवार्तिकस्य वैशिष्ट्यम्।
2. मङ्गलाचरणम्
3. प्रमाणसामान्यलक्षणम्
4. अविसंवादार्थप्रदर्शनम्
5. शाब्दे ज्ञानेऽपि प्रामाण्यम्
6. मीमांसकमतखण्डनम्
7. शास्त्रप्रणयनफलम्
8. अविसंवादकातिरिक्तत्वेन प्रमाणवच्छेदकत्वप्रकारप्रदर्शनम्

भाग - 2	क्रेडिट - 1	यूनिट - 2	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

1. भगवति प्रामाण्यम्
2. प्रमाणभूतो भगवान्,
3. नित्यं प्रमाणं नैवास्ति,
4. ईश्वरसाधने दूषणानि,
5. ईश्वरसर्वकर्तृत्वनिरासः,
6. सर्वज्ञान्वेषणे कारणम्,
7. सर्वज्ञान्वेषणप्रकारः,
8. मोक्षार्थिभिः कीदृशः शास्ता उपयुज्यते,

भाग - 3	क्रेडिट - 1	यूनिट - 3	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

1. कारुणिकत्वाद् भगवान् प्रमाणम्,
2. पुनर्जन्मसिद्धिः,
3. अपरजन्मसिद्धिः,
4. सेन्द्रियेण कायेन चित्तोत्पादश्चेत् स कायः एकैकेन्द्रिययुक्तो भवति इत्यस्य निषेधः
5. समस्तेन्द्रिययुक्तेन कायेन चित्तोत्पादस्य निरासः,
6. निरिन्द्रियेण कायेन चित्तोत्पादस्य निषेधः

आचार्य-तृतीय-सत्रार्द्ध [बौद्धदर्शनम्]

भाग - 4	क्रेडिट - 1	यूनिट - 4	होरा - 16-20
1.	कायचित्तस्य उपादानरूपेण आश्रयः इत्यस्य परीक्षणम्,		
2.	चित्तं कायस्य गुणत्वेन कायाश्रितमिति मतस्य अन्वीक्षणम्,		
3.	चित्तं कायस्य स्वभावरूपेण समाश्रितमित्यस्य अन्वीक्षणम्,		
4.	आधारभूतस्य शरीरस्य परीक्षणेन चित्तस्य आधेयतायाः परिहारः (1.86)		
5.	अन्तिमं च्युतिचित्तं स्वपरवर्तिचित्तं प्रतिसन्दधाति- सिद्धान्तपक्षेऽस्मिन् पूर्वपक्षिणा प्रदत्तस्य दूषणस्य निरासः (1.116-121)		

पाठ्य/सन्दर्भग्रन्थाः - अचार्यधर्मकीर्तिप्रणीतं प्रमाणवार्तिकम्
(प्रमाणसिद्धिपरिच्छेदः आरम्भतः 121 कारिकापर्यन्तम्),
प्रकाशकः- केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान, सारनाथ, वाराणसी, 2012

बौद्धदर्शनम्

पत्र संख्या - DSCC - 25

पाठ्यक्रम विवरणम् -

भाग - 1	क्रेडिट - 1	यूनिट - 1	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

अभिधर्मकोशस्य महत्त्वम्, कोशस्थानानां संक्षिप्तपरिचयः, ग्रन्थसम्प्रदायस्य परिचयश्च, कामधातुः, रूपधातुः, अरूपधातुः, पञ्चगतयः, सप्तविज्ञानस्थितयः, चतस्रः पुनर्विज्ञानस्थितयः, विज्ञानस्थितानां स्वभावः, चतस्रो योनयः, कस्यां गतौ कति योनयः, अन्तराभवः कः?

भाग - 2	क्रेडिट - 1	यूनिट - 2	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

आत्मवादः, प्रतीत्यसमुत्पादः, एषः प्रतीत्यसमुत्पादः द्वादशाङ्गस्त्रिस्वभावः, अविद्येति कोऽर्थः, नामरूपमिति कोऽर्थः, स्पर्शाः षट्, षट् वेदनाश्च,

भाग - 3	क्रेडिट - 1	यूनिट - 3	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

कथं सत्त्वानां स्थितिः, कतमस्मिन् विज्ञाने वर्तमाने च्युत्युपपत्ती भवतः, भाजनलोकः, जलकाञ्चनमण्डलम्, चत्वारो द्वीपाः, अष्टौ अन्तरद्वीपाः, षोडश उत्सदाः, चन्द्राकौ कस्मिन् प्रतिष्ठितौ, चन्द्रमसो विकले मण्डले कारणम्, कतमे सत्त्वाः सूर्यादिविमानान्यध्यवसन्ति, त्रिदशानां भाजनसन्निवेशः,

भाग - 4	क्रेडिट - 1	यूनिट - 4	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

विमानानां प्रमाणम्, तद्वासिनां सत्त्वानां प्रमाणभेदः, प्रमाणभिन्नानां तेषाम् आयुषोऽपि अस्ति भेदः, योजनादिप्रमाणम्, कल्पादिप्रमाणम्, बुद्धत्वं कतमैः कल्पैः प्राप्यते, बुद्धादीनां कस्मिन् काले उत्पादः, कीदृशाः प्राथमकल्पिकाः सत्त्वाः, तिस्रः संवर्तन्यः।

पाठ्य/सन्दर्भग्रन्थाः - आचार्यवसुबन्धुविरचितम् अभिधर्मकोशम् [तृतीयकोशस्थानम्],

सम्पादकः- द्वारिकादास शास्त्री, प्रकाशकः- बौद्धभारती, वाराणसी, 2008.

बौद्धदर्शनम्

पत्र संख्या - DSCC - 26

पाठ्यक्रम विवरणम् -

भाग - 1	क्रेडिट - 1	यूनिट - 1	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

माध्यमिकप्रस्थानस्य परिचयः, माध्यमिककारिकायाः वैशिष्ट्यञ्च।
मङ्गलाचरणम्, प्रत्ययपरीक्षा च।

भाग - 2	क्रेडिट - 1	यूनिट - 2	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

स्वभावपरीक्षा

भाग - 3	क्रेडिट - 1	यूनिट - 3	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

आत्मपरीक्षा

भाग - 4	क्रेडिट - 1	यूनिट - 4	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

तथागतपरीक्षा

पाठ्य/सन्दर्भग्रन्थाः -

आचार्यनागार्जुनविरचिता मूलमध्यमककारिका
(1, 15, 18, 22 परीक्षाः)

बौद्धदर्शनम्

पत्र संख्या - DSCC - 27

पाठ्यक्रम विवरणम् -

भाग - 1	क्रेडिट - 1	यूनिट - 1	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

आचार्यशान्तिदेवस्य व्यक्तित्वं कृतित्वं च, माध्यमिकदृष्टेः शून्यवादः, माध्यमिकनये आचार्यशान्तिदेवस्यावदानम्, प्रज्ञापारमितायाः वैशिष्ट्यम्, प्रज्ञापारमितापरिच्छेदस्य विषयवस्तु प्रतिपादनम्,

भाग - 2	क्रेडिट - 1	यूनिट - 2	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

सर्वं परिकरं किमर्थम्, सत्यद्वयम्, द्विधा लोकः, योगिलोकयोः विवादः कः, बुद्धदेशनायाः अभिप्रायः कः?, मायोपमाज्जिनात् पुण्यं भवति, यावत् प्रत्ययसामग्री तावन्मायापि वर्तते, मायापुरुषे चित्ताभावः, बोधिचर्यायाः प्रयोजनम्, प्रत्ययानामनुच्छेदे मायापि नोपच्छिद्यते, स्वसंवेदनस्य खण्डनम्, वस्तुसत्ताया वासनायाः निराकरणञ्च,

भाग - 3	क्रेडिट - 1	यूनिट - 3	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

बुद्धस्य परार्थं कृत्यम्, अचित्तके कृपा पूजा कथं फलवती भवति, सत्यदर्शनतो मुक्तिः शून्यतादर्शनेन किम्- इत्यस्याभिप्रायः, महायानस्य बुद्धवचनत्वञ्च, क्लेशप्रहाणात् मुक्तिः कथं नास्ति, शून्यतैव निर्वाणस्य कारणम्,

भाग - 4	क्रेडिट - 1	यूनिट - 4	होरा - 16-20
---------	-------------	-----------	--------------

आत्मवादस्य खण्डनम्, कृतविप्रणाशाकृताभ्यागमदोषनिराकरणम्, कायस्मृत्युपस्थानम्, वेदनास्मृत्युपस्थानम्, चित्तस्मृत्युपस्थानम्, धर्मस्मृत्युपस्थानम्, चार्वाकमतखण्डनम्, ईश्वरकारणतायाः खण्डनम्, सांख्यानां प्रधानकारणतायाः निराकरणम्, निःस्वभावता एव धर्माणां स्थितिः, शून्यताधिगमाभावे कः दोषः,

पाठ्य/सन्दर्भग्रन्थाः -

आचार्यशान्तिदेवप्रणीतः बोधिचर्यावतारः

(प्रज्ञापारमिता नाम नवमपरिच्छेदः), सम्पादको- प्रो. रामशंकरत्रिपाठी

प्रकाशकः- सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालय, वाराणसी, 1991